

МОДЕРНА ПРОЗА НА МАТРИЦИ МИТА

Гордана Ћирјанић, *Мрежа*, „Vukotić media”, Београд 2013

Још је Џејмс Фрејзер у својој чувеној *Злајној грани* установио да је почетак свих почетака у људском мишљењу – у процесу одвајања божанског и људског као и човековог начина упостављања различитих веза са божанским – магија. Да је та прва деоба / контакт чулног и надчулног света, али и облик човековог посредовања ка вишим божанским силама (што је посебно очувано у фолклорним регионима народа Балкана, па тако и српског) такође је доста истражено и познато. Најновији роман Гордане Ћирјанић провокативног наслова *Мрежа*, позабавио се управо овом темом, која можда представља и прави „коперниковски обрт” у односу на њен досадашњи романескни опус. Ипак он неће толико бити изненађење за једну већ велику и поуздану групу поклоника њене прозе, формирану још од класичне *Куће у Пуерџу*. У сваком случају, у „мрежи” третирања оностраних сензација у овом роману, Гордана Ћирјанић се заправо дубље позабавила једним великим, а затуреним друштвеним проблемом – одумирањем, односно нестанком српског села пред крај 20. и на почетку 21. века, те је овим романом уведена једна потпуно нова и оригинална тема у савремену српску књижевност.

Из својих досадашњих романескних искустава и цивилизацијских укрштаја (глобалног света у коме је дуго живела – са нашом свакодневицом у вишедеценијској кризи), изниче основна тематска нит романа *Мрежа*, дата готово као експеримент – шта се дешава (или би се могло десити), када двоје образованих људи, интелектуалаца на заласку каријере, презасићени урбаним животом и градском средином, одлуче да га замене за (још увек) идиличну представу о животу на селу. У тој „мрежи” значења ауторка је лако могла скренути и у хуморно-иронијски кључ, но, доследно следећи своју матрицу, Гордана Ћирјанић је исписала колико читак и питак, толико и провокативан роман са примесима трагичног – но, и то се мора додати: са једном светлосном визијом цикличног обнављања живота, која се појављује на самом крају приче.

Иако двоје главних јунака овог романа праве нетипичан искорак за данашње време (бар не као масовне појаве у нашем друштву), који из центра Београда одлазе и купују сеоску кућу, где ће – он као бивши новинар, проводи своје пензионерске дане, а она, још у пуној снази, бити „сеоска учитељица”, њихов избор је само окосница за много дубљи план приче са својим мотивацијски вешто вођеним рукавцима. Чудни предмети које млада Београђанка налази у дворишту куће (типични рефлекси „вештичијих” радњи), преносе се неочекивано на један дубљи, психолошко-универзални план, где се и читалац – пратећи у први мах супериорну логику главне јунакиње, тј. човека новог века – постепено

ухвати у „мрежу” и сазнање да више није ни сигуран да ли „постоји” или „не постоји” још неки, чулима обичног човека недоступан свет, углавном према људима негативно конотиран, и то посредовањем злих енергија (у њу „упућених”) – и када у главној јунакињи постепено почиње да се ствара унутрашња несигурност и сумња према свему и свакоме.

Овде, на граници психолошког трилера заснованог на нашој фолклорној основи, Гордана Ћирјанић вешто води радњу из поглавља у поглавље, балансирајући између типизација урбаног живота (почетак романа је смештен у један београдски салон) и сеоске свакодневице (села „на сат возње од Београда”) проткане мистичним доживљајима главне јунакиње кроз њено сазнање (иницирано управо сценом у београдском салону пријатеља) – да је магија свуда око нас, а поготово ко једном почне да посматра стварност у „том кључу”, врло је тешко да се врати у „обичност” перцепирања живота. Остајући, међутим, на сталној финој граници, уметничке недоречености (без одговора на питања која измићу разуму), у чврсто заснованој композицији, свакодневица главне јунакиње постаје проткана том „мрежом” симбола могућих магичних значења, тим својеврсним „дуплим дном” ове, и паралелне стварности.

Оквирни, композициони план романа дат је у тзв. „гуснутом времену” од свега неколико дана и започиње од тренутка када је млада жена завршила посету мужу у болници (испоставиће се, последњи пут), а нагло активирана сценом у стану пријатеља (и где се изненада срушила viseћа полица у кухињи), да би из тога млада жена са ужасом схватила да је постала својеврсни „прималац”, тј. без своје воље негативни посредник енергије зла, тј. она која свима „доноси несрећу”. Након тога се активира ретроспективно радња романа, фокусирана управо на „наднаравне” знаке које је главна јунакиња Соња накнадно рационализује, а које је доживела са мужем по пресељењу из града у село (ту спада као кулминација приче и пад њеног мужа са крова куће, због чега је и завршио у болници). Ухваћена у „мрежу” таквих знакова (логиком повезаних, или пристанком да их тако тумачи), у ноћи након посете мужу у болници, у самоћи свог сеоског дома, главна јунакиња пролази кроз својеврсну унутрашњу ретроспективу, не само кроз сигнале магијских знакова, него васпоставља и смисао свог целокупног живота, а кроз темељно промишљање и властитог брака као окоснице ове авантуре (пресељења на село). Уз личну „београдску причу” о тој готово немогућој љубави и браку са знатно старијим мушкарцем-новинаром, заклетим нежењом и боемом, смештена је, сем микро-слике епохе београдских кафана и новинарског живота деведесетих, и дубља потка читаве приче – чежња главне јунакиње да има дете, које за све године брака није добила.

Пред упаљеним компјутером одсутног (видеће се, те вечери и из живота отишлог мужа), главна јунакиња у самоћи сеоског дома као да

улази и у другу паралелну „мрежу” знакова, који ће се показати дубоко повезаним и са оним „магијским” које је већ дуго откривала у околини своје куће и у самој кући. Наиме, тај паралелан план у роману представља савремено српско село – не само у физичком одумирању, већ и у тоталној експлоатацији од стране безочног надолазећег „крупног капитала”, тако да га напуштају и најупорнији који би можда и желели да остану и раде на земљи. У трци за профитом се не преза ни од чега, све до чак, може се рећи „постмодернистичког коришћења” сегмената управо из тог традиционалног арсенала – тј. подстицањем ситних и крупних „врачки”, магије, да би се постигли понекад високо софистицирани циљеви. Све то даје веома узбуњујућу слику, која је веома далеко од идиле описа српског села бројних писаца из 19. и 20. века.

Кроз ликове из непосредног окружења на селу, али и у граду, ауторка на овај начин исцртава координате у којима се наслућују тајне повезаности и новчано-интересне спреге, а уз помоћ чак и магијског деловања на јединке (које сметају) од стране крупног капитала, у трци за профитом (боље рећи пљачке) савременог српског села до ситних, интересних преносилаца те воље (у овој прози никад експлицитно назначених, већ само остављених да их сам читалац открива и домисли). Све је овде, дакле, под знаком питања и остаје отворено, што нам књига Гордане Ћирјанић интелигентно и мудро оставља до самог краја само у назнакама, као „наслућу” позадине свих исприповеданих збивања.

У ноћи у којој Соњин муж умире у болници (такође снажно литерарно место повезано тзв. „сном у сну”), главна јунакиња у његовом компјутеру открива читаву спрегу „завере”, може се рећи савршени систем пољопривредне мафије у Србији данас – којој је њен муж, новинар и истраживач по духу, био на трагу – а повезане са неким веома блиским људима из града, али и кућама у селу у које она залази – чиме се може протумачити и са дубоким значењем протумачити „логичнији” његов пад са крова куће.

Читава „мрежа” једне дубље истине (друштвене, савремене) је овде доследно и суптилно исписана, наизглед на фону магијског, традиционално-фолклорног и демонолошко-оностраног, митског мишљења. У том смислу, усамљеној младој жени, изненадној удовици, која би имала право да каже да је њихов избор (село) био погрешан, а њен живот промашај, у том истом селу (у равни дакле, сталне, латентно присутне мреже магијских знакова) стиже у кућу представница тзв. „беле магије”, жена која ће представљати и својеврсно „очишћење” не само њеног дома и ње саме, већ ће јој кроз њу бити најављено и као својеврсно чудо „откровење” – да је трудна, тј. да ће родити сина (као посмрче), а које је чекала петнаест година, чиме план нарације добија на својеврсном хуманитету и изравнању, али и у животу главне јунакиње.

Добро избалансиран, писан снажном, али и одмереном, промишљеном реченицом зрелог писца, са препуштањем спонтаности добре приче, роман *Мрежа* композиционо без „пада”, износи читаву причу на истој висини – остављајући све у релативности спознаје (магијског, има ли је или је нема), а дубоко заогрнут једним хуманитетом оличеним у кључној вредности живота главне јунакиње на самом крају – доживљају материнства, што ће се као зрака светлости у том врхунском симболу (обнове) живота, прелити и као семантичко и оптимално заокружење читавог овог романеског прегнућа.

Попут Жозе Сарамага, издвајајући се из времена (тренутка) исприповедане радње, тј. кључних дана у животу главне јунакиње (кроз ретроспективу „чудних” догађаја и знакова у селу, преко смрти мужа до сазнања да је трудна), Гордана Ћирјанић се у нарацији временски премешта у даљу будућност: пратећи животе својих јунака након тринаест година, што је такође симболичан период, када се (без одговора на сва питања „магијских појава” – јесу ли или нису биле?), главна јунакиња са сином, тринаестогодишњаком, враћа у Град. Није ли и у овом епилогу скривен главни смисао и порука овог романа? Као неприпадајућа различитим културним моделима, попут иницијанткиње у бајци са препрекама, или миту о неофиту, Соња се враћа на почетак свог пута са ког је и кренула – у стан умрлих родитеља – овог пута обogaћена смислом, свим потребним сазнањима о животу (и смрти), оваплоћена као мајка (рођењем сина), све то на јаком магијско-митском комплексу – поново је у Граду и стану из кога је кренула у ово (непредвидљиво) искуство. У том смислу и роман *Мрежа* био би доследно исписана проза на матрици мита.

Славица ГАРОЊА